

Format de citation

Furmanik, Martin: review of: Martin Bútora / Grigorij Mesežnikov / Zora Bútorová / Miroslav Kollár (eds.), *Odkiaľ kam. Dvadsať rokov samostatnosti*, Bratislava: Inštitút pre Verejné Otázky, 2013, in: *Český časopis historický*, 2014, 3, p. 550-553, DOI: 10.15463/rec.1189722532

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées. Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Dvadsať rokov v dejinách určitého štátneho útvaru je relatívne dlhá doba. Každé takéto výročie býva vhodnou príležitosťou na bilancovanie. Ani dvadsať rokov od vzniku Slovenskej a Českej republiky ako dvoch samostatných štátov nie je v tomto smere výnimkou. V českých i slovenských médiách bola na prelome rokov 2012 a 2013 tejto téme venovaná značná pozornosť. Zhodnotenie uplynulých dvadsiatich rokov v našich krajinách si dal za cieľ aj autorský kolektív publikácie s názvom „Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti“. Participovalo na ňom vyše šesťdesiat autorov zastupujúcich široké spektrum slovenského a čiastočne aj českého spoločenského života.

Publikácia je rozdelená na sedem hlavných tematických okruhov – prvý zahŕňa politologicko-sociologické pohľady na vývoj Slovenska a Česka, druhý sa zaoberá právom v týchto dvoch štátoch, tretí okruh mapuje postavenie menšín na Slovensku, štvrtý sa venuje slovenskému vzdelávaniu, kultúre a komunikácii, piaty pojednáva o občianskych iniciatívach na Slovensku, témou šiesteho je slovenská ekonomika a siedmy okruh zahŕňa úvahy o minulosti, súčasnosti a budúcnosti obyvateľov Slovenska.

Publikáciu otvára pohľad historika Romana Holeca. Jeho príspevok sa pokúša o porovnanie rokov 1918 a 1992/1993. Zamýšľa sa v ňom nad tým, či Slováci boli víťazmi 20. storočia, nad nezrelosťou slovenských politických elít v 20. storočí, nad pripravenosťou, či nepripravenosťou obyvateľov Slovenska na plebiscit v roku 1918 a v roku 1992 a nad „otcami“ štátu po prvej svetovej vojne a po Novembri 1989. Otvorenú necháva otázku, prečo nacionalizmus na Slovensku nevymrel po roku 1993. Hovorí taktiež o chybách prvej ČSR, zároveň však aj o tom, že Slováci vznikom ČSR nepochybne mnoho získali. Celým príspevkom sa nesie porovnávanie dvadsiatich rokov prvej ČSR a dvadsiatich rokov Slovenskej republiky, pričom Holec konštatuje, že napriek nepochybne výhodnejším podmienkam Slovensko, „ani zďaleka nedosiahlo toľko, koľko sa stihlo v toľko kritizovanej ČSR“ (s. 18).

V závere Holec vyslovuje dve nanajvýš problematické tvrdenia. Tvrdí, že Slováci ako národ by existovali naďalej aj keby nevzniklo Československo a tiež si myslí, že pre Slovákov by bolo lepšie, keby nevyhlásili Slovenský štát, pretože v tom prípade by mali po vojne bezproblémovú pozíciu a komunisti by mali možno podstatne ťažšiu cestu k moci. S týmito názormi by sa dalo polemizovať a z Holecovho príspevku robia jednu z najkontroverzejších častí predkladanej publikácie. Samotný autor sa však polemikám nevyhýba a ako sám hovorí: „Je nepochybne daný predpoklad (či riziko) aj na viaceré subjektívne hodnotenia a názory, ktoré môžu vyvolať následné polemiky a diskusiu. ... Diskusia je napokon aj jeho legitímnym účelom“ (s. 3).

Autorom ďalšieho príspevku s názvom „Z jedného štátu dva. Proč a jak se to stalo?“ je právnik a niekdajší predseda senátu ČR Petr Pithart. Rozoberá v ňom príčiny a okolnosti rozpadu Československa. Pithart je oveľa kritickejší k vývoju českej spoločnosti ako k slovenskej, pričom okrem iného hovorí, že „slovenská sebereflexe je, zdá sa mi, systematickejšia, vytrvalejšia, empirickejšia. Kontinuálnejšia“ (s. 31).

Politológ Miroslav Kusý naopak vývoj v Slovenskej republike za posledných dvadsať rokov nevidí vo veľmi pozitívnom svetle, rovnako nie príliš pozitívne vidí okolnosti za ktorých SR vznikla. Podľa neho sme rozdelením ČSFR viac stratili, ako získali. Myslí si, že „nijaké pozitívne dedičstvo po zakladaní a zakladateľoch štátu na Slovensku ani nezostalo. Na rozdiel od Československa“ (s. 50).

Príspevok „Tři čeští králové“ novinára Karla Hvizďalu pojednáva o troch českých prezidentoch – Václavovi Havlovi, Václavovi Klausovi a Milošovi Zemanovi. Kým prvého velebí, k zvyšným dvom je pomerne kritický, o čom svedčí aj jeho záverečné hodnotenie: „S každým novým prezidentem, který nastoupil po Václavovi Havlovi, politická kultura České republiky poklesla“ (s. 60).

Nedávno zosnulý historik Milan Zemko vo svojej stati opisuje cestu Slovákov a ich identity naprieč dejinami zo sociologicko-psychologického hľadiska. Podľa neho je pre Slovákov dlhodobým problémom neschopnosť prelomiť mentalitu provinčnosti. „Nedostatočnosť – ľudská i občianska – súvisí podľa mňa predovšetkým s naším doteraz nezavršeným mentálnym prechodom od vidieckej k mestskej spoločnosti“ (s. 79). Pri pohľade na Zemkov príspevok sa natíska porovnanie s Holecovým textom. V porovnaní s ním je Zemkov pohľad vecnejší, menej emotívny a expresívny.

Autorom príspevku s názvom „Svatý Václave, vyžeň fašisty! – A pokračovaní o tom, jak je (zase) nevyhnal“ je literárny a kultúrny historik Martin C. Putna. Hovorí v ňom o návrate fašizmu prostredníctvom nacionálno-katolíckej kontrakultúry. Myslí si, že „stojíme na prahu éry nového fašizmu“ (s. 86). Putnov príspevok vyznieva trochu rozpačito, čo je spôsobené niektorými špekulatívnymi tvrdeniami a pomerne nejasným posolstvom.

Nasledovný text politologičky Sone Szomolányi s názvom „Cesta Slovenska od devianta k štandardne problémovej krajine EÚ“ sa vyznačuje vysokou erudovanosťou. Autorka sa v ňom venuje dvom kľúčovým otázkam: Prečo bola demokratická tranzícia SR komplikovanejšia, klukatejšia ako u našich susedov a v akom zmysle bolo oprávnené považovať Slovensko za „devianta“? Ktoré faktory prispeli k tomu, že Slovensko pomerne rýchlo prekonal odklon od cesty svojich susedov a v máji 2004 vstúpilo do EÚ? V súvislosti s prvou otázkou hovorí, že „deviácia Slovenska v prvých rokoch samostatnosti od demokratizačnej cesty svojich susedov predstavuje teoreticky očakávanú trajektóriu. To však neznamená, že to bola trajektória nezvratná“ (s. 95). V súvislosti s druhou otázkou zasa tvrdí, že „stav konsolidovanej demokracie nepredstavuje samozrejme a zaručené vyústenie, iba jeden z možných výsledkov“ (s. 99). Z minulosti podľa nej pretrvávajú mnohé negatívne javy a záverom konštatuje, že „ani tie najdokonalejšie formálne inštitúcie nie sú dostatočnou zárukou konsolidácie a pretrvania liberálnej demokracie, ak sú tie neformálne s nimi v rozpore“ (s. 102).

Spisovateľ a novinár Martin M. Šimečka vo svojom príspevku sleduje rozdiely a podobnosti Slovákov a Čechov. Všíma si napríklad vplyv jazyka, rozdiely vo vnímaní prírody, peňazí, demokratizácie, či vzťahu Čechov a Slovákov k Európskej únii.

V stati „Dost, (alebo málo) bolo demokracie na Slovensku?“ sa politológ Grigorij Me-sežnikov zamýšľa nad vývojom demokracie na Slovensku. Porovnáva Slovenskú republiku s Ruskom a Taiwanom. Hovorí taktiež o česko-slovenskej spolupráci a o nutnosti zotrvania v Európskej únii.

Autorkou textu s názvom „Ako chutí slovenská samostatnosť“ s podtitulom „Peripetie a paradoxy vývoja verejnej mienky“ je sociologička Zora Bútorová. Svoj pohľad na rozdelenie Československa podkladá mnohými štatistikami. Objektom jej záujmu je najmä to, ako vnímali Slováci a Česi rozpad spoločnej republiky vtedy, po desiatich rokoch a v súčasnosti. Analyzuje pohľady Čechov a Slovákov na to, čo vznikom samostatných štátov získali a čo stratili a aká je ich miera hrdosti na svoje krajiny.

Sociológovia Jan Červenka a Paulína Tabery v príspevku „Rozdělení ČSFR: Kde jsme byli a kde jsme?“ na základe mnohých štatistík sledujú ako Slováci a najmä Česi vnímali rozpad Československa v priebehu dvadsiatich rokov. Taktiež predmetom ich záujmu sú ich vzájomné

vzťahy a to ako Česi vnímajú svoj štát. Tento príspevok českých autorov vhodne dopĺňa predchádzajúci text venujúci sa najmä pohľadu Slovákov na rozdelenie a dvadsaťročný vývoj.

„Od štátu slovenského národa k multietnickej demokracii?“ je názov príspevku sociálneho antropológa Juraja Buzalku. Hlavnou myšlienkou Buzalkovho textu je to, že prospešnejšie je žiť v multietnickom štáte ako tvrdo presadzovať jednonárodný štát. Hneď na začiatku uvádza citát Roberta Fica, ktorý spomínajú aj niektorí ďalší autori publikácie v rámci svojich statí: „Náš nezávislý štát sme prednostne nezakladali pre menšiny, akokoľvek si ich vážime, ale najmä pre slovenský štátotvorný národ, lebo práve Slováci nemohli v bývalom spoločnom Československu rozvinúť všetky svoje schopnosti a talent“ (s. 161). Buzalka s týmto názorom polemizuje, preferuje tolerantný prístup a hovorí o neudržateľnosti jednonárodného štátu.

Etnologička Monika Vrzgulová vo svojom príspevku hovorí o tom, že aj v súčasnosti ešte existujú rôzne interpretácie dejín Slovenského štátu a holokaustu. Podľa nej je potrebné, aby sa v školách a v médiách hovorilo o negatívach spomínaného obdobia. Taktiež si myslí, že je nutné vyrovnať sa s touto traumou a odmieta názory, že o holokauste sa toho už popísalo a hovorilo veľa a netreba sa k tejto téme vracieť.

Ako už napovedá názov príspevku novinára a politológa Martina Ehla, autor sa v ňom zamýšľa nad tým „Co znamená evropanství pro země Visegrádské čtyřky“. V tomto texte Ehl analyzuje vzťah Slovákov, Čechov, Maďarov a Poliakov k Európskej únii. Najviac proeurópski sú podľa neho Poliaci a Slováci. Aj napriek mnohým problémom vidí Ehl v Európskej únii a mene euro jedinú možnosť pre štáty Visegrádskej štvorky.

Parametre vysoko odborného textu má stať politológa Jozefa Bátora s názvom „Europeizácia zahraničnej politiky Slovenska a strednej Európy v postlisabonskom kontexte.“ Autor sa zamýšľa nad problémom zosúladenia harmonizácie s hlavným prúdom európskej politiky na jednej strane a presadzovaním vlastných záujmov štátov strednej Európy vrátane Slovenska na strane druhej. Záverom konštatuje, že „klúčovou výzvou ... je dokázať presadzovať vlastné záujmy a zároveň zachovať stabilitu inštitucionálneho usporiadania vzťahov v strednej Európe i v EÚ“ (s. 202).

Posledným príspevkom prvého, historiografiou previazaného tematického okruhu je text sociológov Martina Bútoru a Olgy Gyárfásovej s názvom „Slovensko – ako nás vidia iní.“ Predchádzajúce príspevky sa venovali prevažne pohľadom Slovákov a Čechov na rozpad spoločného štátu, na seba samých, na seba vzájomne a na iných. Dôležité však je aj poznanie, ako je Slovensko vnímané zahraničím a práve tento aspekt je témou state Bútoru a Gyárfásovej. Na pomerne širokom priestore sledujú, aký bol obraz Slovenska počas dvadsiatich rokov samostatnosti a aký je v súčasnosti. V prvom období existencie SR bol jej obraz skôr negatívny. Časom sa presunul do neutrálnej polohy. Najväčším nedostatkom podľa autorov je to, že pod pojmom Slovensko si zahraničie nevie predstaviť nič konkrétne. Pri úvahách o budúcnosti tvrdia, že „obraz Slovenska bude v mnohom závisieť od okolností, ktoré so samotnou tvorbou prezentácie bezprostredne nesúvisia – od vnútropolitického vývoja, ekonomických pomerov, od pohody, či nepohody, aká v krajine panuje“ (s. 222).

Pri hodnotení publikácie „Odkiaľ a kam. Dvadsať rokov samostatnosti“ treba v prvom rade vyzdvihnúť dobrú prácu editorov. Väčšinou ide o esejistické texty, nezriedka prechádzajúce až do úvah. Odborné texty sú zastúpené len v minimálnom počte. Charakteristickou črtou celej knihy je jej politická nekorektnosť, ktorá je miestami až zarážajúca. Kniha sa v ďalších tematických okruhoch nevyhýba žiadnym citlivým témam ako sú súdnictvo, rómska problematika, či korupcia. Priamo sa v nej spomínajú mená mnohých verejných činiteľov, čo môže vyvolať polemiky zo strany verejnosti. Najviac spomínaní politici sú Vladimír Mečiar, Václav

Klaus a Václav Havel. Kým Mečiar a Klaus sú vykresľovaní prakticky len negatívne, Havel je zasa neustále glorifikovaný.

Najväčším prínosom publikácie je komplexný pohľad na uplynulých dvadsať rokov Slovenskej a čiastočne aj Českej republiky. Zásadný význam má vykreslenie vzájomných súvislostí jednotlivých javov v slovenskej spoločnosti, ktoré boli možno viac alebo menej skryté. Pre slovenskú a českú historiografiu má kniha význam v tom zmysle, že mnoho príspevkov práve pre hľadanie súvislostí presahuje aj hlbšie do obdobia pred rokom 1993. Zároveň sa dá povedať, že publikáciu je možné chápať aj ako dejiny Slovenska v rokoch 1993 až 2013 s už spomenutými presahmi do skorších období.

Martin Furmanik